

I ARGUMENTATIETHEORIE & RETORICA

opgenomen en zelfs niet dat ze onder hetzelfde hoofdthema gerangschikt zijn gebleven. Om een grotere inhoudelijke samenhang te bewerkstelligen heb ik enkele bijdragen bij een andere groep opgenomen (de nrs. 31, 33, 37, 41, 42 en 53) en enkele andere bijdragen, die min of meer buiten de genoemde hoofdthema's vielen, in een aparte groep *Diverse onderwerpen* geplaatst (de nrs. 59, 60 en 61). Ook binnen de hoofdthema's is de rangschikking van de artikelen zoveel mogelijk inhoudelijk gemotiveerd. Zo is de volgorde van de bijdragen aan *Argumentatietheorie & Retorica* (nrs. 1-17) ontleend aan het openingsartikel 'Argumentatie in wisselend perspectief', waarin deze bijdragen systematisch worden besproken langs de lijn van een zevental probleemgebieden die binnen de studie van de argumentatie kunnen worden onderscheiden. Onder het hoofdthema *Taalbeheersing & Psychologie* zijn artikelen opgenomen over achtereenvolgens 'spelling' (nrs. 29 en 30), 'tekstverwerking' (nrs. 31-36) en 'de problematiek van het toetsen van taalvaardigheid' (nrs. 37-43). Deze laatste groep bevat ook teksten die op het congres als lezing bij het hoofdthema *Taalbeheersingsonderwijs* hoorden. Hier zou een volgende keer wellicht beter een apart hoofdthema van kunnen worden gemaakt. De artikelen onder de noemers *Conversatie-analyse & Sociolinguïstiek* (nrs. 18-28) en *Taalbeheersing in organisaties* (nrs. 54-58) zijn niet verder onderverdeeld en die onder de noemer *Taalbeheersingsonderwijs* gaan, behoudens een bijdrage over 'leesonderwijs' (nr. 52) en één over 'moedertaalonderwijs voor ethnische minderheidsgroepen' (nr. 53), alle over 'schrijven en schrijfvaardigheidsonderwijs' (nrs. 44-51).

Tesamen weerspiegelen de 61 teksten in deze bundel (zes lezingen werden niet ter publikatie ingezonden) het vlootschouw karakter van het congres. De grote diversiteit in onderwerp en kwaliteit zorgt er voor dat een tamelijk representatief beeld naar voren komt van de stand van zaken in het taalbeheersingsonderzoek. Als zodanig past dit boek binnen de doelstelling die de VIOT voor ogen staat bij het organiseren van het congres. De uitgave ervan is mede mogelijk gemaakt door subsidies van de VIOT en de Faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit van Leiden; de laatste ten behoeve van administratieve ondersteuning in de persoon van Pauline Slot, die het typewerk voor het manuscript verzorgde.

Leiden, 15 februari 1985

W.K.B. Koning

Argumentatie in wisselend perspectief

Een overzicht van bijdragen aan Argumentatieleertheorie & Retorica

Frans van Eemeren

1. Inleiding:

Zangeres van onbestemde leeftijd:

“Ik zal het wel redden, want ik stap altijd op tijd uit mijn huwelijken.”

Dit is een voorbeeld van argumentatie zoals iedereen die kent. Er wordt met verbale middelen een standpunt verdedigd. Dit keer het standpunt dat de zangeres het wel zal redden.

Argumentatie als deze vormt de laatste jaren, binnen en buiten het vak Taalbeheersing, een geliefd object van onderzoek. Steeds meer onderzoekers besteden er op de één of andere manier aandacht aan. De stroom bijdragen aan Argumentatieleertheorie en haar stiefzusje, Retorica, is dan ook groeiende.

Deze ontwikkeling komt ook tot uitdrukking op het VIOT-congres. Argumentatieleertheorie & Retorica delen daar gezusterlijk in de aandacht, terwijl ook de meer op toepassing gerichte Argumentatieleer haar deel krijgt. Samen vullen zij ruim een kwart van het totale programma. Weliswaar vormde argumentatie ook op alle vorige VIOT-congressen een vast onderwerp, maar dat 19 onderzoekers, zoals nu, samen 17 bijdragen leveren, is nog niet eerder vertoond. Misschien is het verhoudingsgewijs zelfs wel een beetje te veel van het goede.

Als inleiding op de afzonderlijke verhalen geef ik een kort overzicht van de diverse bijdragen. Ik doe dit door twee vragen te beantwoorden: (1) waar houden de verschillende auteurs zich mee bezig en (2) wat voor algemene ontwikkelingen hebben zich, blijkens hun bijdragen, in de bestudering van argumentatie voorgedaan? Bij het beantwoorden van de eerste vraag ga ik uit van het voorbeeld van de zichzelf reddende zangeres.

2. Onderwerpen waar studie van wordt gemaakt

Er bestaat geen standaardlijst van onderwerpen waar men zich bij het bestuderen van argumentatie zoal mee bezighoudt. Wel is het mogelijk om uit de publikaties die over argumentatie verschenen zijn een overzicht af te leiden van veelvuldig behandelde kwesties, maar ik heb er nu eens voor gekozen om het overzicht van onderwerpen die in de lezingen aan de orde zijn gekomen aan een voorbeeld van argumentatie op te hangen. Dat lijkt mij voor buitenstaanders duidelijker en het resultaat zal trouwens in grote lijnen goeddeels op hetzelfde neerkomen.

a. *Gewone gesprekken en discussies waarin argumentatie voorkomt*

Argumentatie maakt uiteraard meestal deel uit van één of ander gesprek tussen taalgebruikers, van een discussie, een toespraak of een geschreven tekst. Zo vormde het betoogje van de zangeres een onderdeel van een interview. En wel van het volgende fragment:

Interviewer:

“Veel mensen zeggen dat u het niet zult volhouden, omdat u, eh eh, niet per . . . niet in staat bent, ja, om u voldoende los te maken van, eh, – hoe zal ik het zeggen? – uw, uw persónlijk leven, uw privéleven. Toch?”

Zangeres:

“Ik zal het wel redden, want ik stap altijd op tijd uit mijn huwelijken.”

Voor zover ze niet specifiek zijn voor argumentatie, wordt door argumentatietheoretici in de regel geabstraheerd van de uiteenlopende eigenaardigheden en evenzoveler problemen die met alledaags taalgebruik verbonden zijn. Zij gaan bijvoorbeeld voorbij aan aarzelingsverschijnselen en stotterige herhalingen. Als het goed is, concentreren zij zich op zaken die er toe doen voor het ontwikkelen van een adequate argumentatietheorie, of die nu normatief of louter descriptief van aard is.

Toch is het wel van belang om ‘de praktijk’ goed in de gaten te houden. Zelfs bij het uitwerken van een normatieve argumentatietheorie, waarin een ideaalmodel ontwikkeld wordt voor het argumenteren. Een ideaalmodel kan immers pas praktische betekenis krijgen als bij de uitwerking ervan rekening wordt gehouden met de conventies, vaardigheden en strategieën van de taalgebruikers. Dit geldt zowel voor dialectische als voor retorische ideaalmodellen.

PANDER MAAT is iemand die zich nadrukkelijk bezighoudt met informele discussies en de complicaties die zich daarin in de praktijk voordoen. Hij analyseert een speciaal type discussie: wél voorbereid door de deelnemers en met een voorzitter, maar zonder een tevoren geplande discussieprocedure. Vervolgens gaat hij na wat zich in argumentatief opzicht voor interessante complicaties voordoen. Hij richt zijn aandacht daarbij op een *gemengde* discussie, waarin verschillende standpunten tegenover elkaar worden gezet. In ons voorbeeld ontstaat zo’n gemengde discussie als de zangeres tegenover de mening dat zij het niet zal volhouden het contra-standpunt plaatst dat zij het wel zal redden en dit vervolgens gaat verdedigen. De interpretatieproblemen die de argumentatieve functie van dit soort tegenwerpingen in de analyse kan opleveren, behoren tot de complicaties waar Pander Maat het over heeft.

Ook VERBIEST houdt zich bezig met de beschrijving van gewone discussies, zij het dat zij zich expliciet baseert op een normatief theoretisch uitgangspunt. Alles wat kan bijdragen tot het oplossen van een verschil van mening,

kan volgens dit uitgangspunt als redelijke discussiebijdrage gelden. Verbiest probeert vast te stellen wat er aan de hand is als de redelijkheidsvoorwaarden die in verband met de oplossing van een meningsverschil moeten worden aangelegd in conflict lijken te komen met voorwaarden die vervuld moeten zijn om de discussie op een ander, *conversationaleel* niveau bevredigend te laten verlopen.

Zulke wijvingen kunnen bijvoorbeeld optreden als een spreker niet precies zegt wat hij bedoelt, niet precies bedoelt wat hij zegt of op het moment dat hij het zegt zelfs helemaal niets precies bedoelt. Stel dat de zangeres anders op de vraag van de interviewer had gereageerd:

“Of ik het wel zal redden? Ik stap immers altijd op tijd uit mijn huwelijken!”

In dat geval had zij indirect toch het standpunt ‘Ik zal het wel redden’ vertolkt, maar meer bedoeld dan zij zei. Verbiest gaat na of zo’n indirecte manier van uitdrukken, die geen rechtstreekse bijdrage vormt aan de oplossing van het verschil van mening, in de conversatie misschien een strategische functie heeft. Dan hoeft impliciet, indirect of ongedetermineerd taalgebruik niet per se een ongeoorloofde aantasting van de redelijkheid van de discussie te zijn, maar kunnen het bijvoorbeeld juist vormen van beleefdheid of prudentie zijn die een redelijke discussie in de praktijk mogelijk maken.

b. *Identificatie van argumentatie*

Los van hoe een discussie of een andersoortige tekst waarin argumentatie voorkomt precies in elkaar zit, is het van belang dat de argumentatie als zodanig herkend wordt. Anders kan er geen adequate beoordeling plaatsvinden. Dat zou bijvoorbeeld het geval zijn als het argumentatieve verband tussen het standpunt van de zangeres en haar mededeling dat zij altijd op tijd uit haar huwelijken stapt, niet gelegd werd, zodat niet duidelijk is dat de ene uitspraak de andere moet rechtvaardigen. Stel dat zij als volgt op de vraag van de interviewer had gereageerd:

Zangeres:

“Ik zal het wel redden. Ik stap altijd op tijd uit mijn huwelijken, meneer Van der Meyden. Ik hoop dat u dat ook doet. En ik kan, als dat nodig is, nog steeds een vreselijke keel opzetten. Als u uw indiscretie wilt voortzetten, zou ik dus maar uitkijken.”

Het lijkt erop dat de zangeres zich hier van de vraag afmaakt door een absurditeit te debiteren, in plaats van hem te beantwoorden. Door het ontbreken van het woordje ‘want’ vóór ‘Ik stap altijd op tijd uit mijn huwelijken’, zou men er wel eens eerder toe kunnen neigen aan de mogelijke argumentatieve functie van deze uitspraak voorbij te zien. BRAAS,

JUNGLAGER & OOSTDAM onderzoeken of dit zo is. Zij doen verslag van een empirisch onderzoek waarin wordt nagegaan welke factoren de identificatie van argumentatie beïnvloeden. De aanwezigheid van argumentatieve indicatoren, zoals 'want' en 'immers', is vermoedelijk zo'n factor.

c. *Verzwegen argumenten in een betoog*

Hier en daar hangen affiches met een leuk jong meisje erop dat zegt: "Mijn vriend vindt Havo voldoende, maar ik ben m'n vriend niet". Die affiche heeft alleen zin als de verzwegen conclusie herkend wordt. Naast verzwegen conclusies zijn er echter ook verzwegen argumenten en die zijn in een betoog soms minder gemakkelijk herkenbaar. In feite is in de meeste argumentaties wel een argument verzwegen, dat strikt genomen moet worden aangevuld om het betoog echt helemaal 'rond' te krijgen en op zijn waarde te beoordelen. Er gaat dan een gat tussen het geformuleerde argument en de te trekken conclusie, dat door het verzwegen argument moet worden overbrugd. In het betoogje van de zangeres is bijvoorbeeld een argument verzwegen dat misschien op één van de volgende manieren kan worden geformuleerd:

- Als ik altijd op tijd uit mijn huwelijken stap, dan red ik het.
- Wie op tijd uit zijn huwelijk stapt, redt het.
- Uit zelfbehoud moet je een slecht huwelijk tijdig beëindigen.

DE VRIJER en HAFT-VAN REES verdiepen zich in de vraag op welke wijze verzwegen argumenten het best kunnen worden geëxpliciteerd.

d. *Argumentatieschema's en de beoordeling van argumentatie*

In een argumentatie wordt, in de regel via een verzwegen argument, een verband gelegd tussen een argument en een standpunt. Of, bij ingewikkelder argumentatie, tussen meer argumenten en een standpunt. De verschillende manieren waarop argumenten en standpunten met elkaar in verband kunnen worden gebracht, heten *argumentatieschema's*.

Een bekend argumentatieschema is het *pragmatische*. De actrice Fien de la Mar maakte er gebruik van toen Simon Carmiggelt, die haar toevallig was tegengekomen in de Kalverstraat, haar de vraag stelde hoe het met haar ging. "Ik zal maar 'goed' zeggen", zei ze, "want dan zijn we er allebei vanaf". Niet lang daarna stortte zij zich uit het raam van haar bovenetage. Het pragmatische van haar argumentatie is dat zij een reden noemt die aangeeft dat het voor beide partijen het meest praktisch is om het (hier indirect vertolkte) standpunt maar te aanvaarden.

Een pragmatische argumentatie doet het alleen bij iemand die het praktische laat prevaleren. Voor wie dat in een bepaald geval niet doet, moeten andere argumenten worden aangevoerd, met andere argumentatieschema's. Om argumentatie op een adequate manier te kunnen beoordelen, is het nodig

eerst vast te stellen wat voor argumentatieschema er gebruikt wordt. En eventueel kan het tevens handig zijn dit schema ook te benoemen. Diverse argumentatietheoretici proberen daarvoor instrumenten te verschaffen.

VAN EEMEREN & KRUIJGER trachten duidelijk te maken dat elk argumentatieschema bij een specifiek type argumentatie hoort en bij de beoordeling bij dat type passende vragen met zich meebrengt. Zij vragen zich af hoe argumentatieschema's herkend kunnen worden. Hoe kun je bijvoorbeeld weten wat het argumentatieschema is in de argumentatie van de zangeres dat zij altijd op tijd uit haar huwelijken stapt?

OVEREEM richt zijn aandacht met name op één soort argumentatieschema, dat in verscheidene varianten veelvuldig voorkomt in de juridische praktijk. Dat is het schema dat de moderne retoricus gewoonlijk aanduidt als *quasi-logisch*. Zulke argumentaties ontleen hun overredingskracht aan hun gelijk-nis met formele redeneerprincipes uit de logica. Zo wordt het algemene juridische rechtvaardigheidsbeginsel dat gelijke gevallen ook gelijk moeten worden behandeld als een uitvloeisel van een logisch principe voorgesteld. Dit argumentatieschema wordt bijvoorbeeld toegepast in de volgende argumentatie: "Mijn cliënt is van mening dat zijn aanstelling gecontinueerd dient te worden, omdat homoseksuelen evenzeer in het docentencorps vertegenwoordigd dienen te zijn als heteroseksuelen; hij beroept zich daarbij op artikel 1 van de Grondwet".

Het quasi-logische karakter van deze argumentatie moge duidelijk zijn, maar vaak levert de beoordeling van argumentatie aanzienlijk meer problemen op. Soms is het niet zo eenvoudig om vast te stellen welk argumentatieschema gebruikt is, laat staan of aan alle voorwaarden die voor een deugdelijke argumentatie vervuld moeten zijn voldaan is. VAN DER SPEK geeft aan dat de luisteraar of lezer bij het beoordelen van argumentatie profijt kan trekken van de conversationele stelregels die in redelijke discussies gelden en die het gemakkelijker maken verzwegen argumenten te expliciteren. Zo mag hij uitgaan van stelregels die erop neerkomen dat de spreker of schrijver geldige redeneringen naar voren tracht te brengen en argumenten waarvan hij aanneemt dat ze zonder meer duidelijk en aanvaardbaar zijn voor degenen tegen wie hij het heeft.

Als de zangeres haar betoog dat zij het wel zal redden omdat zij altijd op tijd uit haar huwelijken stapt, ophangt tegen een oude vriendin met wie zij het er sinds lang roerend over eens is dat je geen grotere fout kunt maken dan verhoudingen te laten doorzien, dan is er voor haar inderdaad weinig reden om dit nog eens expliciet aan haar betoog toe te voegen. Van der Spek verdiept zich onder meer in de vraag in welke gevallen zo'n argument verzwegen mag worden en doet daarbij de suggestie een lijst aan te leggen van uitspraken die in een bepaalde periode als algemeen aanvaarde en daardoor niet vermeldenswaardige achtergrondkennis kunnen worden beschouwd. Deze moderne variant op de klassieke *topoi* zou aardig in de buurt komen van een overzicht van geprefabriceerde argumentatieschema's, ingevuld en

e. Drogredenen

Er is een aantal 'standaardfouten' dat in argumentatieve discussies nogal eens gemaakt wordt en bekend staat onder de verzamelnaam *drogredenen*. Het gaat hierbij om uiteenlopende soorten discussiezetten die gemeen hebben dat zij het oplossen van de verschillen van mening waar het in argumentatie om draait bemoeilijken. Als de zangeres in antwoord op de vraag of ze zich wel zal redden, zou antwoorden "Ik red me wel, want ik ben iemand die zich altijd redt", dan zou zij zich aan zo'n discussiefout schuldig maken. De betreffende discussiefout is een heel beruchte, die verschillende namen heeft gekregen, zoals *cirkelredenering* en *petitio principii*.

WINKELMEIJER houdt zich met name met deze drogreden bezig, zij het dat hij de cirkelredenering, in tegenstelling tot de gangbare opvatting, juist niet als een drogreden maar als een zinvolle discussiebijdrage beschouwt. GROOTENDORST wijdt zijn bijdrage aan de drogreden van het oprichten van een *struwan*: de tegenstander een standpunt toeschrijven dat niet precies overeenkomt met het standpunt dat hij in werkelijkheid inneemt en dat gemakkelijker te bestrijden is dan zijn werkelijke standpunt. Het is bijna circulair om te zeggen dat zulke drogredenen alleen succes zullen hebben bij degenen die ze niet als zodanig weten te ontmaskeren.

f. De normen waarmee argumentatie beoordeeld wordt

Wanneer is een argumentatie deugdelijk? Als hij *succes* heeft bij degenen voor wie hij bestemd is of als hij volgens een andere norm *redelijk* mag worden geacht? Dit is een vals dilemma en dat is ook wat BRAET in zijn bijdrage betoogt. Hij licht aan de hand van de *statusleer* uit de klassieke retorica toe dat het heel goed mogelijk is om binnen normatieve 'randvoorwaarden' naar een zo groot mogelijke effectiviteit van de argumentatie te streven. Dat is precies zoals het in de praktijk ook dikwijls gaat: onze zangeres zal haar best doen om haar argumentatie zo goed mogelijk af te stemmen op haar gesprekspartner, ervan uitgaande dat zij in geen geval in tegenstrijdigheden mag vervallen of anderszins 'onlogisch' mag zijn, al was het maar omdat 'der Feind immer mit hört'.

VAN DEN HOVEN vindt het nodig om van een ruim en gedifferentieerd redelijkheidsbegrip uit te gaan. Hij onderscheidt bij degenen die betogen houden meer en minder sterke *persuasieve pretenties*. Iemand kan met zijn argumentatie de pretentie hebben ieder redelijk mens te overtuigen en hij kan ook, met nog diverse mogelijkheden daartussen, louter gerespecteerd willen zien dat hij persoonlijk een bepaalde opvatting huldigt. Dit laatste lijkt bijvoorbeeld de bedoeling te zijn geweest van de man die, toen hem op zijn 75-jarige bruiloft gevraagd werd waarom hij nu pas ging scheiden, de ver slaggever de volgende argumentatie deed optekenen: "Het kon niet eerder, want wij wilden wachten tot de kinderen dood waren". Het zal duidelijk zijn dat over redelijkheidsopvattingen, ook aan de hand van serieuzere voorbeelden, gediscussieerd kan worden.

g. Argumentatie in speciale normatieve kaders

Niet alleen de argumentatie in informele gesprekken en spontane discussies kan onderwerp van studie zijn, maar ook de argumentatie die plaatsvindt in geïnstitutionaliseerde procedures en formele discussies. Te denken valt daarbij bijvoorbeeld aan argumentatie in administratieve, civiele of strafrechtelijke processen en in de min of meer artificiële dialogen van dialectische logici. Zulke argumentatie is om allerlei redenen het bestuderen waard, al was het maar vanwege de nuttige inzichten die het kan opleveren voor een meer algemene normatieve of descriptieve argumentatietheorie. De keuze van een specifieke invalshoek en het abstraheren van allerhande praktische complicaties kunnen soms nieuwe gezichtspunten opleveren en de blik verhelderen.

Niet-'natuurlijke' discussiesystemen bestaan in de regel uit een normatief kader van regels en geboden. Ze maken duidelijk welke speelruimte de participerende discussianten gegund is door aan te geven wat allemaal wel of wat niet mag en moet. In zekere zin is de speelruimte van taalgebruikers altijd aan dergelijke beperkingen gebonden, maar die zijn niet altijd even welomlijnd. De zangeres zal in het interview bijvoorbeeld moeilijk de rollen kunnen omkeren door zelf de vragen te gaan stellen en de interviewer op wisselende manieren tot antwoorden te forceren. Maar als zij in een smaadproces verwikkeld was met haar interviewer lagen de rechten en plichten nog preciezer vast en zou zij bijvoorbeeld gedwongen kunnen zijn *expressis verbis* aan te geven waar het geschil precies op neerkomt.

KRABBE bekijkt argumentatie in zijn bijdrage vanuit een formeel-dialectisch gezichtspunt. Dat wil zeggen dat hij het heeft over argumentatie zoals die voorkomt in de dialogische constructies van een dialectische logische theorie. Uitgaande van het idee dat formele discussies als ideaalmodellen van redelijke discussies kunnen worden beschouwd, gaat hij na welke zinnen, *if any*, in een formele discussie als argumentatie mogen worden opgevat.

SOETEMAN, HENKET en FETERIS behandelen argumentatie in een heel andersoortig normatief kader: het juridische, waarin ook de voorbeelden van quasi-logische argumentatie geplaatst kunnen worden die door Overeem worden besproken. Soeteman bespreekt juridische argumentatie als een vorm van praktische argumentatie die geen eigen logica heeft maar wel specifieke uitgangspunten. De rechtsbronnen waarin het bestaand recht is opgeslagen, zoals wetten en jurisprudentie, vormen autoriteiten die de speelruimte van degene die juridisch redeneert beperken en in die zin het kader bepalen waarin juridische argumentatie zich afspeelt. Een rechter die zich bij het nemen van een beslissing voor de taak gesteld ziet vast te stellen wat geldend recht is, is soms wel gedwongen een keuze te maken tussen verschillende rechtsregels en kan zo, via de vraag wat geldend recht is, vanzelf bij de vraag belanden wat geldend recht behoort te zijn. Dan verschuift het niveau van zijn argumentatie van dat van de *interne rechtsvaardiging* van een juridische beslissing met behulp van bestaande rechtsregels naar het niveau van de *externe rechtsvaardiging* van regels als geldend recht.

Verwante kwesties komen aan de orde bij Henket. Die verdiept zich in de vraag of het interpreteren van een regel niet meteen een verandering ervan kan inhouden. Hij doet dit aan de hand van voorbeelden van preciseringen van regels naar aanleiding van juridische interpretatieproblemen over uitspraken zoals 'wegnemen' in de omschrijving van 'diefstal' in het Wetboek van Strafrecht.

Feteris gaat na of procesrechtelijke regels voor argumenteren ook voor argumentatieve discussies buiten het recht van belang kunnen zijn. Zij demonstreert aan de hand van een sociale verzekeringprocedure over een kinderbijlagnutkering uit een administratief proces welke regels voor het naar voren brengen van standpunten die daar gelden ook in niet-juridische discussies een nuttige rol kunnen spelen. De rechter wil precies weten hoe het geschil in elkaar zit en dat willen anderen soms ook. De basisidee lijkt hier steeds te zijn dat regelingen die ontwikkeld zijn in een kader waarin ze van speciaal belang zijn ook buiten dat specifieke kader verhelderend kunnen werken.

3. Ontwikkelingen in de bestudering van argumentatie

Welke ontwikkelingen hebben zich de laatste tijd in de bestudering van argumentatie voorgedaan? Deze algemene vraag is niet zo gemakkelijk te beantwoorden. Het hangt er natuurlijk ook een beetje van af hoe je het bekijkt. In elke geval vergt de beantwoording een overzicht van *the state of the art*, dat in dit bestek niet kan worden gegeven. Maar het is wel mogelijk om een paar opvallende tendensen te signaleren die sinds vorige VIOT-congressen zijn opgetreden.

Terwijl de onderwerpen ongeveer dezelfde bleven – ook de afwezigheid van bepaalde onderwerpen, zoals argumentatiestructuur, is gehandhaafd – zijn er wel veranderingen opgetreden in de gekozen benaderingen. En vooral ook is de aandacht voor bepaalde benaderingen verder geïntensiveerd, getuige onder meer de hoeveelheid bijdragen waarin voor deze benaderingen wordt gekozen. Verder wordt er voortgebouwd op diverse publikaties die bij eerdere VIOT-congressen nog niet verschenen waren en die nieuwe impulsen vormen voor de verdere evolutie van het vak Argumentatietheorie.

Heraclitis' wijsheid "Alles stroomt" is ongetwijfeld ook van toepassing op de Argumentatietheorie, maar ik meen daar ook de wat minder diepzinnige constatering aan te mogen toevoegen dat alles ook de goede kant op stroomt. De meest algemene tendens die in het onderzoek te bespeuren valt, is althans een toenemende neiging om argumentatietheoretische vraagstukken als een problematiek op zichzelf, sui generis, op te vatten en niet louter als een restprodukt van een logische, linguïstische of andere specialistische problematiek. Om ingewikkelde problemen tot een oplossing te kunnen brengen, moet men uiteraard beginnen met ze serieus te nemen. Het is verheugend dat de Nederlandse argumentatie-onderzoekers in dit opzicht aansluiten bij de

internationale ontwikkeling. Gelukkig blijkt deze benadering niet in steriel getheoretiseer of theoretisch isolationisme te verzanden, zoals bij autonomistische strevingen gemakkelijk dreigt te gebeuren.

Een van de belangrijkste tendensen in het argumentatie-onderzoek – ik zeg het maar precies zoals het is – is dat eerder ontwikkelde theoretische concepties met de praktijk van het argumenteren verbonden worden. Abstracte constructies worden na een systematische exploratie van de argumentatieve praktijk nader uitgewerkt, aan die praktijk aangepast of herzien. Door steeds aan te sluiten bij een bredere theoretische conceptie wordt ervoor gezorgd dat de observaties wetenschappelijk interessant zijn en niet oppervlakkig, triviaal of *ad hoc*.

Voorbeelden van zulk onderzoek zijn de bijdragen van HAFT-VAN REES, VAN DER SPEK en VERBIEST, waarin een nadere uitwerking plaatsvindt van argumentatietheoretische inzichten. Daarin blijkt meteen een andere opvallende tendens in het huidige argumentatie-onderzoek: het streven om inzichten omtrent argumentatie te verenigen met inzichten uit de Griceaanse gesprekstheorie, taalhandelingstheorie, 'discourse analysis', psycholinguïstische en andere tekstverwerkingstheorieën en andere onderdelen van de linguïstische pragmatiek. VAN EEMEREN, GROOTENDORST en KRUIGER, die als pleitbezorgers hiervan zijn opgetreden, geven in hun bijdragen ook in die zin uitwerking aan eerder vertolkte inzichten.

FETERIS werkt in dezelfde richting en probeert zulke argumentatietheoretische inzichten toe te passen op de juridische praktijk en vervolgens juridische verworvenheden weer te gebruiken om adequate normatieve inzichten te verwerven met betrekking tot niet-juridische argumentatieve discussies. BRAAS, JUNGSLAGER & OOSTDAM houden zich bezig met het toetsen van empirische implicaties van bepaalde onderdelen van de betreffende normatief-pragmatische argumentatietheorie. DE VRIJER levert in verband met de explicitering van verzwegen argumenten juist kritiek op dit theoretisch kader, terwijl VAN DEN HOVEN voorstelt om naar een bredere theorievorming te streven.

KRABBE, net als De Vrijer logicus van professie, is de meest geprononceerde vertegenwoordiger van de moderne dialectica. Als *co-auctor intellectualis* van de *formele dialectiek* heeft hij een substantiële bijdrage geleverd aan de vooruitgang van het vak Argumentatietheorie. De invloed ervan op de ontwikkeling van de zojuist bedoelde argumentatietheoretische inzichten is onmiskenbaar.

De retorica komt voornamelijk minder uitgebreid aan bod, al is BRAET zonder twijfel als pertinent voorstander te beschouwen van een grondige herwaardering van klassieke retorische inzichten. De activiteiten ten behoeve van de klassieke retorica zullen op een volgend congres zeker merkbaar zijn. Die treft dan, naar het zich laat aanzien, een beter lot dan de moderne versie van de retorica die door Perelman is gepropageerd. Net als de vroeger zo prominente Toulmin trouwens, werd Perelman op het VIOT-congres nauwelijks meer genoemd. Alleen de jurist OVEREEM baseerde zich expliciet

op Perelmanaanse inzichten, hetgeen representatief is voor de populariteit die deze inzichten in juridische kring nog altijd genieten.

Juristen zijn zich de laatste tijd overigens intensiever met argumentatie-onderzoek gaan bezighouden. Daarvan getuigen, naast de bijdrage van Overeem, ook de speciaal op de rechtsgang betrekking hebbende bijdragen van SOETEMAN en HENKET. Soeteman maakt tevens nadrukkelijk duidelijk dat de accenten in de rechtsfilosofie de afgelopen decennia enigszins verschoven zijn van de leer naar de theorie. Wat de evaluatie van argumentatie betreft, wordt onder meer aansluiting gezocht bij argumentatietheorie, logica en linguïstiek.

Onderzoekers zoals PANDER MAAT en WINKELMEIJER laten zich minder goed bij een bestaande stroming in het argumentatie-onderzoek indelen, maar de raakpunten met de eerder besprokenen zijn toch evident. Dat geldt ook voor diverse onderzoekers die hier niet aan de orde zijn geweest, omdat zij toevallig geen lezing hebben gehouden op het VIOT-congres. Denk bijvoorbeeld aan BARTH en SCHELLENS. De afwezigheid van bijdragen van deze onderzoekers kan maken dat het beeld enigszins vertekend wordt, zoals het ook min of meer toevallig is dat deze keer de drogreden van de stroman aan de orde is geweest en bijvoorbeeld niet gesproken is over ongeoorloofde generalisaties zoals 'de krakers' of 'de kerk'. Maar om een juist en volledig beeld te krijgen van *the state of the art* zou toch eerst ook de internationale situatie in het argumentatie-onderzoek bekeken moeten worden. Deze inleiding is daarvoor niet de meest geschikte plaats.

Het overzicht van bijdragen die op het VIOT-congres 1984 aan Argumentatietheorie & Retorica geleverd zijn, is hiermee rond. Door middel van een schets van de onderwerpen die aan de orde komen en van de ontwikkelingen in de benadering is duidelijk gemaakt in wat voor uiteenlopende perspectieven argumentatie door de aan deze bundel meewerkende auteurs geplaatst wordt.

De gecompliceerdheid van informele discussies

Henk Pander Maat

1. Inleiding: discussiëren als (te?) complexe vaardigheid

Van den Hoven (1982) geeft drie criteria waaraan een taalverkeerstaak moet voldoen om goed geoperationaliseerd te kunnen worden:

- het moet gaan om een homogene klasse van handelingen,
- die geanalyseerd kan worden in een stelsel van deelhandelingen,
- voor elk waarvan een krachtige heuristisch gegeven kan worden.

Het is twijfelachtig of informeel discussiëren¹ ook maar aan één voorwaarde voldoet. Voor (schriftelijk) 'een kritiek formuleren' slaagt Van den Hoven er min of meer in een procedure te ontwikkelen, hoewel men ook hier van mening kan verschillen over de homogeniteit van de deelhandelingen en de kracht van de gepresenteerde heuristieken.

Wanneer we 'een kritiek formuleren' vergelijken met 'discussiëren' vermenigvuldigen de complicaties zich. Als we afzien van de vaardigheden die bij het voorbereiden van de discussie door de deelnemers vereist zijn (vooral: het kritiseren van gelezen stukken en het vormen van een eigen standpunt) is een discussie minstens op de volgende punten ingewikkelder:

- het is een gesprek, waarin handelingen als analyseren en kritiseren in een veel hoger tempo verricht moeten worden;
- de standpunten die geanalyseerd en gekritiseerd moeten worden liggen niet vast maar worden vaak geherformuleerd;
- het is een meerpartijen-gesprek met specifieke coördinatieproblemen omdat niet iedere bijdrage een reactie is op de vorige;
- de deelnemers verdedigen zelf een standpunt.

Het laatste punt voegt een totaal nieuwe dimensie toe en het is dit punt dat ik vooral als probleem voor deelnemers en analisten zal demonstren. Het is ook strikt argumentatietheoretisch het meest interessant.

2. Soorten geschillen

Handleidingen op het terrein van de analyse en kritiek van argumentatie, en het onderzoek waarop zij zich baseren, zijn tot dusver sterk gericht op schriftelijke argumentatieproducten. De gespreksvoorbeelden die voorbomen zijn meestal gefingeerd en altijd gestileerd. Een van de consequenties² hiervan is dat men zich bijna alleen bezighoudt met geschillen waarin slechts één standpunt centraal staat. Van Eemeren, Grootendorst & Kruiger (1983)